

ՀԱՍՄԻԿ ՊՈՂՈՍՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԱՇԽԱՐՀԱՔԱԴԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ
ԳԼՈՔԱԼ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅՆԵՐԸ**

Ժամանակակից աշխարհում ինտեգրման շարժումն ուղեկցվում է գլոբալացման գործընթացներով, որոնք բազմաթիվ երկրների համար վերածվել են «գրոյական ինտեգրման»։ Ընդ որում, գլոբալացումը ավելի հստակ դրոշմ է թողում ինտեգրման բնույթի ու տեմպերի վրա, ինչը ամենաարդյունավետ միջոցն է գլոբալացման առավելությունների օգտագործման և նրա բացասական հետևանքների չեզոքացման համար։

Հետխորհրդային տարածքում նույնպես բարձրանում է անվտանգության ընդհանուր տարածության ձևավորման հրատապությունը։ Հայաստանը, ԱՊՀ և ՀԱՊԿ այլ պետությունները գտնվում են գլոբալացման երկու բևեռների՝ Արևմտյան Եվրոպայի և Արևելյան Ասիայի միջև։ Դա ենթադրում է ոչ թե մեկուսացվածություն, այլ այդ հետխորհրդային կազմակերպությունների համագործակցությունը արտաքին ռազմաքաղաքական միջավայրի հետ։ Սակայն նախ և առաջ ֆինանսատնտեսական հզորությունների տարբերության պատճառով գլոբալացման տարբեր սուբյեկտների միջև համագործակցությունը հաճախ ասիմետրիկ բնույթ է ձեռք բերում, հանգեցնում է յուրահատուկ գաղափարախոսությունների ձևավորման, երբ գլոբալացումը նոր քաղաքական լծակներ է առաջադրում պետությունների ճնշման համար։ Միաժամանակ գլոբալացման բարիքներից զրկված պետությունները կամ քաղաքական ուժերը ահաբեկչության և ծայրահեղականության դրսևորման սնուցող միջավայր են հանդիսանում։ Այստեղից էլ բխում է անվտանգության տնտեսական բաղադրիչի կարևորությունը¹։

Երբ միջուկային բախման հավանականություն չկա և միջուկային գերտերությունների միջև հարաբերությունները փոխադրել են համագործակցության ոլորտ, սպառնալիքների ծանրությունը տեղափոխվել է տարածաշրջանային մակար-

դակ։ Միևնույն ժամանակ չի կարելի թերագնահատել տեղական կամ տարածաշրջանային հակամարտությունների էսկալացիայի հավանականությունը, հատկապես նոր մարտահրավերների ու սպառնալիքների դրսևորման պայմաններում։ Ահաբեկչության սպառնալիքը և ծայրահեղականության այլ դրսևորումները արտահայտվում են աշխարհի տարբեր ծայրերում։ Ողջ աշխարհի համար հատկապես վտանգ է ներկայացնում միջագային ահաբեկիչների՝ զանգվածային ոչնչացման զենքի մատչելիության ձգտումը։ Ջ. Թեմեթի խոսքերով. «Բեն Լադենի կազմակերպությունը միայն մեկն է այն ահաբեկչական կազմակերպություններից, որոնք հետաքրքրություն են ցուցաբերել քիմիական, բակտերիոլոգիական, ռադիոակտիվ և միջուկային զենքի նկատմամբ և արդեն ստացել են այն»²։

Ինչպես նշել է Ռ.Դ. նախագահ Վ.Վ. Պուտինը. «Աշխարհում տեղի ունեցող իրադարձությունները ապացուցում են Ռուսաստանի կողմից Հավաքական անվտանգության պայմանագրի կազմակերպության ստեղծման օգտի ընտրության ճշտությունը և պատեհաժամությունը։ Չէ որ մեզանից անմիջական հեռավորության վրա կան իրական վտանգների՝ ահաբեկչության, վերազգային հանցագործության, թմրանյութերի ինտերվենցիայի առաջացման բազմաթիվ աղբյուրներ։ Բացի այդ, ՀԱՊԿ մեր գործընկերների հետ մենք պետք է ապահովենք նախկին Խորհրդային միության զգալի մասի կայունությունը և անվտանգությունը»³։ Ընդ որում ռուսական ղեկավարությունը ազգային շահերի պաշտպանության կամ իր դաշնակցային պարտավորությունների կատարման համար չի բացառում կանխարգելիչ հարվածների հասցնելը։

Հավաքական անվտանգության համակարգը, որը ձևավորվել է ՀԱՊԿ շրջանակներում, հետապնդում է նրանում մասնակցող պետություններ-

www.lawinstitute.am

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

րի շահերին, տարածաշրջանային և միջազգային անվտանգությանն ու կայունությանը սպառնացող ինչպես դասական, այնպես էլ նոր, գլոբալացման պայմաններում ավելի վտանգավոր և տեխնոլոգիական տեսակետից ավելի հագեցած դարձող սպառնալիքների դիմակայման ու չեզոքացման նպատակ⁴:

Խաղաղության տեսանկյունից ԱՊՀ ջանքերի հետ միասին կարևոր դեր է խաղում նաև ՀԱՊԿ-ը, որը սեփական օպերացիաների իրականացման ժամանակ պետք է մանրամասն ուսումնասիրի միջազգային անվտանգության ոլորտում գործող կազմակերպությունների՝ ՄԱԿ-ի, ԵԱՀԿ-ի և այլն, ինչպես դրական, այնպես էլ բացասական փորձը: Այստեղ առաջնահերթ ուշադրություն պետք է դարձնել հետխորհրդային տարածքում հակամարտությունների վիճակին, որտեղ ՀԱՊԿ-ի ակտիվության բացակայությունը նրանից որոշ անդամ պետությունների դուրս գալու պատճառ դարձավ: Բնական է, որ այդ աշխատանքում նպատակահարմար է կիրառել բոլոր հնարավոր միջոցները՝ երկկողմանի հիմքի վրա ԱՊՀ-ի, ՀԱՊԿ-ի, այլ միջազգային կազմակերպությունների ներգրավմամբ:

Աշխարհում անկայուն իրավիճակը հաշվի առնելով՝ ուշադրության է արժանի ԵԱՀԿ-ի կողմից 21-րդ դարում անվտանգության և կայունության սպառնալիքներին համընդգրկուն հակազդեցության ցուցաբերման և գլոբալացման կառավարման միջազգային ռազմավարության մշակման նախաձեռնությունը, որը հավանության է արժանացել նաև ՀԱՊԿ անդամ պետությունների կողմից⁵:

Առաջնայնությունը տալով Ռուսաստանի հետ ռազմավարական համագործակցությանը և ՀԱՊԿ շրջանակներում համագործակցության զարգացմանը՝ Հայաստանը ձգտում է ընդլայնել իր կապերը ՆԱՏՕ-ի (չնայած չի պատրաստվում անդամակցել նրան՝ ի տարբերություն Վրաստանի և Ադրբեյջանի), Եվրոպայի խորհրդի, այլ արևմտյան կազմակերպությունների հետ⁶:

Ժամանակակից միջազգային հարաբերությունների բնորոշ գիծ են հանդիսանում ինտեգրման գործընթացները, որոնք զարգանում են աշխարհի շատ տարածաշրջաններում վերջին տասնամյակների ընթացքում և ընդգրկում են միջպետական հարաբերությունների տարբեր ոլորտները: Այդ գործընթացներում մեծ դեր և նշանակություն

ունեն միջազգային կազմակերպությունները: Այդպիսի միջազգային կազմակերպություններից մեկն է հանդիսանում Եվրոպական Միությունը: Այս միջազգային կազմակերպությունը առանձնապես ուշագրավ է, քանի որ հենց նա է հանդիսանում եվրոպական ընտանիքի հիմքը: Եվրոմիության հիմնական տարբերությունը մնացած միջազգային կազմակերպություններից առաջին հերթին կայանում է առաջադրված խնդիրների գլոբալ բնույթի և այդ խնդիրներին համակարգված լուծում տալու մոտեցումների մեջ:

Վերջին տասնամյակների ընթացքում աշխարհում ավելի ու ավելի են աշխուժացել ինտեգրացիոն գործընթացները, որոնք զարգանում են աշխարհի տարբեր տարածաշրջաններում և ընդգրկում են պետությունների միջև հարաբերությունների բազմաբնույթ ոլորտներ: Անշուշտ, այս գործընթացների զարգացման մեջ առանցքային դեր են խաղում միջազգային կազմակերպությունները, որոնք մեծապես նպաստում են պետությունների միջև համագործակցությանը՝ վերջիններիս ինքնիշխան իրավունքների իրականացման գործընթացում:

Ազգային պետությունների ինտեգրման համար ճանապարհի հարթելով դեպի վերպետական տնտեսական և քաղաքական միության՝ վերջին հաշվով եվրոպան ազգամիջյան կազմակերպության խոշոր կազմավորման բնույթ է ընդունում, որը դուրս է գալիս ազգայնականության ժամանակաշրջանին բնորոշ նեղ պատկերացումների և ապակառուցողական զգացմունքայնության շրջանակներից⁷: Եվրոպան այսօր իրենից ներկայացնում է բազում առումներով աշխարհի ամենակազմակերպված տարածաշրջանը: Քաղաքական միավորման ավելի բարձր աստիճանի հասնելու դեպքում այս տարածաշրջանում կարող է հաստատվել շուրջ կես միլիարդ մարդ միավորող միասնական մի խոշոր համակարգ, որն իր բնակչությանը կապահովի ժողովրդավարություն, մարդու իրավունքների պաշտպանություն և բարձր կենսամակարդակ: Որոշ փորձագետների կարծիքով նման Եվրոպան անխուսափելիորեն կդառնա համաաշխարհային գերտերություն: Եվրոպան ծառայում է նաև որպես Եվրասիայի խորքերը ժողովրդավարության ծավալման համար ցատկահրապարակ:

Եվրոպական Միությունը, ինչպես արդեն ասվել է, ավելին է քան երկրների համադաշնություն,

www.lawinstitute.am

սակայն դաշնային պետություն չէ: Գա, փաստորեն, լիովին նոր և եզակի երևույթ է: Նրա քաղաքական համակարգը վերջին 50 տարիների ընթացքում անընդհատ զարգացում է ապրել, և հիմնված է մի շարք պայմանագրերի վրա՝ 1950-ական թթ. Փարիզում և Հռոմում ստորագրված մինչև 1990-ական թթ. Մասստրիխտում, Ամստերդամում և Նիսում համաձայնեցված պայմանագրերը: Ըստ վերջիններիս՝ Միության անդամ-երկրները իրենց ազգային անկախության որոշակի մասը պատվիրակում են այն ինստիտուտներին, որոնց անդամ են իրենք, և որոնք ներկայացնում են ոչ միայն իրենց ազգային, այլև հավաքական շահերը:

Պայմանագրերը իրենցից ներկայացնում են այն, ինչը հայտնի է՝ որպես «առաջնային» օրենսդրություն: Նրանցից բխում է «երկրորդային» օրենսդրության մեծ մարմինը, որն ուղղակիորեն ներառում է ԵՄ քաղաքացիների ամենօրյա կյանքի վրա: Այն հիմնականում բաղկացած է կանոնակարգերից, դիրեկտիվներից և հանձնարարականներից: Այս օրենքները, ընդհանրապես ԵՄ ընթացակարգերի հետ միասին, հանդիսանում են հետևյալ երեք հիմնական ինստիտուտների կողմից ընդունված որոշումների արդյունքը.

- ԵՄ խորհուրդ, որը ներկայացնում է անդամ-երկրները
- Եվրոպական խորհրդարան, որը ներկայացնում է քաղաքացիներին
- Եվրոպական հանձնաժողով, որը քաղաքականապես անկախ մարմին է և ներկայացնում է եվրոպական հավաքական շահերը:

Այս «ինստիտուցիոնալ եռանկյունը» կարող է գործել միայն այն դեպքում, երբ այդ երեք ինստիտուտները սերտորեն համագործակցում և վստահում են միմյանց: «Մույն պայմանագրին համապատասխան՝ իրենց առաջադրանքները կատարելու նպատակով, Եվրոպական խորհրդարանը, համագործակցելով խորհրդի և հանձնաժողովի հետ, պետք է կանոնակարգի, դիրեկտիվներ, որոշումներ ընդունի, ներկայացնի հանձնարարականներ կամ կարծիքներ» (Մասստրիխտի պայմանագիր հոդ. 249)⁸:

Միջազգային ասպարեզում ուժերի հարաբերակցության փոփոխությունը խթանեց ինտեգրացիոն գործընթացները, ինչպես նաև անդամ-երկրների միջև տարբեր բնագավառներում ավելի սերտ համագործակցությանը: Եվրոպական պե-

տությունները, այդ թվում նախկին խորհրդային հանրապետությունները ԵՄ-ին անդամակցելու ցանկություն հայտնեցին:

Խորհրդային միության փլուզման պահից Հարավային Կովկասը հայտնվել է նոր քաղաքական, տնտեսական և սոցիալական հրամայականների առջև: Թեև համակարգի տրանսֆորմացման տեմպերն ու արժեքներն ազգային պետություններից յուրաքանչյուրի համար տարբեր են եղել, այդուհանդերձ դրանք ներքին ու արտաքին մարտահրավերների առջև են կանգնեցրել ազգային քաղաքական գործիչներին: Որպես տարածաշրջանի ամենանշանակալի մարտահրավերներ, մնում են ուժեղ պետականության կառուցումը, արտաքին անվտանգության ապահովման համապարփակ միջոցառումների իրականացումը և կայուն տնտեսական զարգացման ապահովումը: Տարածաշրջանը բնորոշվում է էթնիկ հակամարտություններով, պատերազմներով, ժողովրդական արժեքների և կանոնների տարբեր ընկալումներով, թույլ տնտեսությամբ, համատարած կոռուպցիայով և այլ երևույթներով: Լայն առումով այսօրվա տարածաշրջանի ինքնության պարադոքսը այն է, որ այստեղ նվազ աշխարհագրական միասնությունն առավել աշխարհաքաղաքական բաժանվածություն է ենթադրում: Ինչ վերաբերում է ՀՀ-ին, պետք է ասել, որ Հայաստանը չէր կարող անտեսել կազմակերպության գործունեությունը և քայլեր չձեռնարկել նրա հետ հարաբերությունները խորացնելու ուղղությամբ: 1991 թվականին իր անկախությունը վերագտած ՀՀ-ն, որը հանդիսանում է միջազգային բազմաթիվ կառույցների անդամ և իր արտաքին քաղաքականության գերակա ուղղությունը հայտարարել է եվրոպական (իսկ եվրոպական ուղղության և կառույցների անբաժան մասն է կազմում նաև ՆԱՏՕ-ն), չէր կարող հաշվի չառնել եվրոպական կառույցների հետ ընդհանրական հարաբերությունները զարգացնելու անհրաժեշտությունը: Սկզբնական շրջանում Հայաստանը ՆԱՏՕ-ի հետ սահմանակցում էր որպես ԽՍՀՄ-ի մաս կազմող միութենական հանրապետություն, իսկ ԽՍՀՄ-ի լուծարումից հետո Հայաստանը սահմանակցում է ՆԱՏՕ-ին արդեն նոր միջազգային կարգավիճակով՝ որպես ինքնուրույն, անկախ և ինքնիշխան պետություն: Բայց կա կարևոր մի հանգամանք, անդամակցությունը ցանկացած ռազմաքաղաքական դաշինքին պետք է շատ հստակ պատճառաբան-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

ված լինի: Հայաստանի անմիջական հարևան թուրքիան հանդիսանում է ՆԱՏՕ-ի անդամ, հետևաբար կարելի է ասել, որ ՆԱՏՕ-ի արևելյան սահմանները հանդիսանում են Հայաստանի հետ նրա սահմանները:

Եթե նայենք Հայաստանի հարակից պետություններին, կտեսնենք հետևյալը. Ռուսաստանի հետ ընդհանուր սահմանի բացակայություն, Վրաստանում տիրող անկայուն վիճակ, Թուրքիայի և Ադրբեջանի կողմից իրականացվող շրջափակում:

Այս պայմաններում պարզ է, որ ՆԱՏՕ-ի հետ համագործակցության հնարավոր խորացումը կարող է բարձրացնել Հայաստանի անվտանգության մակարդակը: Մեր համագործակցությունն իրականացվում է գլխավորապես ԱԳԳԾ-ի ծրագրի շրջանակներում, որի առանձնահատկությունը կայանում է նրանում, որ յուրաքանչյուր պետու-

թյուն ինքն է որոշում, թե որ բնագավառում և ինչ ծավալով իրականացնի համագործակցությունը դաշինքի հետ: Հայաստանում այսօր չեն խոսում դաշինքին անդամակցելու մասին և նման հարց չի բարձրացվում, պարզապես մեր պետությունը մտադիր է լրջորեն ընդլայնել իր համագործակցությունը դաշինքի՝ անվտանգության հարցերով աշխարհի առանցքային կազմակերպության հետ:

Այսպիսով՝ ՀՀ աշխարհաքաղաքականությունը գլոբալ գործընթացներում միտված է համագործակցության հաստատմանը և առավել սերտ կապերի ձևավորմանը աշխարհի ազդեցիկ կառույցների հետ, ինչը հնարավորություն է ընձեռնում Հայաստանին գլոբալ գործընթացներում որոշակի դերակատարում ստանձնելու:

¹ St'u Бендиков М., Хрусталеv Е., Интеграция военной инфраструктуры стран СНГ// Мировая экономика и международные отношения. N 12, 1998. С. 87.

² St'u Иванов И.С. Международная безопасность в эпоху глобализации // Россия в глобальной политике, N1, январь-март, 2003. С. 39.

³ St'u Источник: Официальный интернет-представительство Президента России.

⁴ St'u www.dkb.gov.ru (ՀԱՊԿ պաշտոնական կայք):

⁵ St'u Документы по вопросам формирования и функционирования системы коллективной безопасности государств-участников Договора о коллективной безопасности. Выпуск N 3, М., 2001. С. 126-131.

⁶ St'u www.dkb.gov.ru (ՀԱՊԿ պաշտոնական կայք):

⁷ St'u Helen Wallace and William Wallace, Policy-making in the European Union, New York, 2000, p. 27:

⁸ St'u Арах Метка. Европейский Союз: видение политического объединения. Москва, 1998. С. 167:

РЕЗЮМЕ

Геополитика приоритетов и глобальных процессов РА

Статья посвящена геополитике Армении в условиях глобальных процессов. Исследование включает геополитику Армении в отношении с основными глобальными структурами - СНГ, ЕС и НАТО. Раскрывается суть и цели глобальных структур и их возможное воздействие на геополитику Армении. Выбирая путь сотрудничества в глобальных процессах Армения становится частью международного сообщества.

SUMMARY

Geopolitics of global priorities and processes

The article devoted to Armenian geopolitics priorities in global process. The research target includes Armenian geopolitics towards the main global structures - CIS, EU and NATO. It show how mentioned above global structures implement their policy priorities and how it react on Armenian geopolitics. Choosing the cooperation way in global process Armenia engaged in this processes and become the part of global community.